

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 marca 2022 r.

Sąd Okręgowy w Szczecinie VI Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w składzie:

Przewodnicząca:	SSO Monika Miller-Młyńska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 7 marca 2022 r. w S.

sprawy Z. S. (1)

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w S.

o zwrot nienależnie pobranych świadczeń oraz wypłatę świadczeń niezrealizowanych

na skutek odwołań Z. S. (1) od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w S.

z 16 listopada 2021 roku, znak: E/15/039269101

oraz z 7 grudnia 2021 roku, znak: NS/o/039269101

I. zmienia zaskarżoną decyzję z 16 listopada 2021 roku w ten sposób, że stwierdza, iż Z. S. (1) nie pobrała nienależnie świadczenia z tytułu emerytury za październik 2021 roku przysługującej W. S. (1), a co za tym idzie – nie jest zobowiązana do zwrotu Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w S. kwoty 1809,19 zł (jednego tysiąca ośmiuset dziewięciu złotych i dziewiętnastu groszy);

II. oddała odwołanie od decyzji z 7 grudnia 2021 roku.

SSO Monika Miller-Młyńska

UZASADNIENIE

Decyzją z 16 listopada 2021 roku, znak (...), Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. zobowiązał Z. S. (1) do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 października 2021 roku do 31 października 2021 roku w kwocie 1809,19 zł. W uzasadnieniu stwierdził, że Z. S. (1), nie będąc wskazana w decyzji organu rentowego jako osoba uprawniona do pobierania świadczeń, pobrała nienależnie świadczenie za październik 2021 roku po zmarłej 9 października 2021 roku W. S. (1).

Z. S. (1) odwołała się od tej decyzji, zarzucając jej naruszenie przepisów prawa, tj.:

- art. 138 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS poprzez przyjęcie, że pobrała nienależne świadczenia za okres od 1 do 31 października 2021 roku z tytułu emerytury przysługującej W. S. (1) w kwocie 1 809,19 zł i jest zobowiązana do zwrotu tego świadczenia, podczas gdy emerytura za miesiąc, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, jest świadczeniem należnym, a jej wypłata nawet po dacie śmierci, stanowi prawidłową wypłatę;

- art. 136a ust. 2 ustawy o emeryturach o rentach z FUS poprzez jego niezastosowanie i pominięcie, że w razie śmierci świadczeniobiorcy wstrzymanie wypłaty świadczenia następuje od miesiąca przypadającego po miesiącu, w którym

świadczeniobiorca zmarł, a tym samym uprawnionemu emerytowi bądź osobie sprawującej nad nimi opiekę, wypłaca się świadczenie za miesiąc w którym nastąpił zgon.

Wskazując na powyższe Z. S. wniosła o zmianę zaskarżonej decyzji poprzez stwierdzenie, że nie pobrała nienależnego świadczenia w kwocie 1 809,19 zł i nie jest zobowiązana do jego zwrotu.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. wniósł o oddalenie odwołania, powołując się na treść przepisu art. 101 pkt 2 ustawy emerytalnej, zgodnie z którym prawo do świadczeń ustaje wraz ze śmiercią osoby uprawnionej. Wskazał nadto, że obowiązek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia obciąża ubezpieczoną jako osobę, która nie była uprawniona do pobrania tego świadczenia – nie była wskazana w decyzji jako osoba uprawniona do pobierania tych świadczeń.

Ponadto Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S., **decyzją z 7 grudnia 2021 roku, znak (...)**, sprostowaną postanowieniem z 12 stycznia 2022 roku, po rozpatrzeniu wniosku Z. S. (1) odmówił jej prawa do świadczenia niezrealizowanego po zmarłej W. S. (1). W uzasadnieniu organ wskazał, że z uwagi na zgon W. S. w dniu 9 października 2021 roku prawo do świadczenia ustalo od 1 października 2021 roku. Świadczenie należne za październik 2021 roku zostało przekazane w dniu 12 października 2021 roku przez operatora pocztowego na adres W. S. oraz pobrane przez Z. S. (1) w dniu 14 października 2021 roku, przy czym do tej pory Zakład nie otrzymał jego zwrotu. Wskazując, iż Z. S. jest osobą obcą, nie wymienioną w przepisach, ZUS uznał, iż brak jest podstaw faktyczno-prawnych do wypłaty świadczeń niezrealizowanych po zmarłej W. S..

Z. S. (1) wniosła odwołanie także i od tej decyzji, zarzucając jej naruszenie przepisu art. 136 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS poprzez nieprawidłowe zastosowanie i przyjęcie, że nie spełniła przesłanek do wypłaty niezrealizowanego świadczenia po zmarłej W. S., podczas gdy zmarła pozostawała na jej utrzymaniu, sprawowała też nad nią opiekę, a brak było innych osób uprawnionych do otrzymania świadczenia.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. wniósł o oddalenie odwołania w całości.

Postanowieniem z 31 stycznia 2022 roku sąd połączył sprawy z obu odwołań Z. S. (1) do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia.

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

W. S. (1), urodzona (...), na mocy decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w S. z 7 grudnia 1981 roku nabyła prawo do emerytury. Stały termin wypłaty świadczenia ustalono na 15. dzień każdego miesiąca. Emerytura przysługująca W. S. była wypłacana do rąk własnych, za pośrednictwem poczty, na adres: S., ul. (...).

Dowody: decyzja z 7.12.1981 r. - k. 11, pl. I akt ZUS i dalsze dokumenty w pliku I akt ZUS.

W roku 2021, podobnie jak w roku poprzednim, W. S. (1) z uwagi na swój wiek oraz ogólny stan zdrowia wymagała stałej opieki. Sam organ rentowy przyznał jej zresztą decyzją z 17 lutego 2020 r. świadczenie uzupełniające dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji. Opiekę nad W. S. (1) sprawowała jej synowa - Z. S. (1). Obie mieszkały w tym czasie razem w S., przy ulicy (...), przy czym to Z. S. (1) była osobą, do której mieszkanie należało i która opłacała wszystkie związane z tym rachunki.

Niesporne, a nadto dowody:

- decyzja ZUS O/S. z 2.12.2019 r. – k. 8, plik akt ZUS dot. świadczenia uzupełniającego;

- kopie rachunków – k. 73-76 pl. II akt ZUS.

W dniu 9 października 2021 roku W. S. (1) zmarła. Natomiast 14 października 2021 roku na adres, pod którym mieszkała z Z. S. (1), za pośrednictwem poczty przekazano należną W. S. za październik 2021 roku emeryturę w kwocie 1809,19 zł. Kwota ta została wypłacona Z. S. (1).

Niesporne

W dniu 1 grudnia 2021 roku synowa zmarłej, Z. S. (1), złożyła w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych Oddziale w S. wniosek o wypłatę niezrealizowanych świadczeń po W. S. (1). Zrobiła to po tym, jak otrzymała decyzję ZUS z 16 listopada 2021 roku zobowiązującą ją do zwrotu nienależnie pobranej ostatniej emerytury swojej teściowej.

Dowód: wniosek - k. 70-71, pl. II akt ZUS.

Sąd zważył, co następuje:

Odwołanie Z. S. (1) od decyzji z 16 listopada 2021 roku, nakładającej na nią obowiązek zwrotu – jako nienależnie pobranego – świadczenia emerytalnego przysługującego W. S. za październik 2021 roku, okazało się uzasadnione. Powyższe przesądziło jednocześnie o konieczności oddalenia jej odwołania od drugiej decyzji ZUS, tj. decyzji z 7 grudnia 2021 roku.

Okoliczności faktyczne niniejszej sprawy nie były między stronami sporne. Z. S. (1) nie negowała tego, że pobrała kwotę należną W. S. z tytułu emerytury za październik 2021 roku, zaś organ rentowy nie kwestionował faktu wspólnego zamieszkiwania jej ze zmarłą teściową, jak również tego, że to Z. S. sprawowała nad nią faktyczną opiekę. Istota sporu sprowadzała się zatem przede wszystkim do poczynienia ustaleń prawnych, tj. zbadania czy faktycznie na gruncie obowiązujących w tym zakresie przepisów Z. S. (1) pobrała ostatnie świadczenie emerytalne swojej teściowej w sposób nienależny.

Zgodnie z przepisem art. 138 ust. 1 ustawy dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 504, dalej jako: ustawa emerytalna) osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu.

Definicję „nienależnie pobranego świadczenia” zamieszczono przy tym w ustępie drugim tego artykułu, w którym wskazano, że „za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust. 1 uważa się:

- 1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania;
- 2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia.”

Ponadto w ustępie 3 omawianego przepisu ustalono, że za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust. 1 uważa się również świadczenia wypłacone z przyczyn niezależnych od organu rentowego osobie innej niż wskazana w decyzji tego organu.

W rozpoznawanej sprawie organ rentowy jako podstawę prawną swojej decyzji wskazywał właśnie na przepis art. 138 ust. 3 ustawy emerytalnej. W ocenie Sądu Okręgowego brak było jednak do tego podstaw. Przywołana regulacja nie tworzy bowiem odrębnego pojęcia świadczenia nienależnie pobranego przez osobę inną niż wskazana w decyzji organu rentowego, o czym świadczy odesłanie do ust. 1 tego przepisu. Inaczej mówiąc, na gruncie tego przepisu świadczenie nie staje się świadczeniem nienależnie pobranym przez to tylko, że pobrała je (wypłacono jej) inna osoba niż adresat (świadczeniobiorca). Jeśli bowiem świadczenie zostaje wypłacone należnie, odebranie go przez osobę trzecią nie może powodować uznania go za nienależnie pobrane. Organ rentowy może więc dochodzić od osoby trzeciej zwrotu nienależnie pobranego świadczenia tylko wtedy, kiedy było ono nienależnie wypłacone. Wypłata należna, ale przejęta przez nieuprawnioną osobę, to kwestia odpowiedzialności (wobec zainteresowanego) osoby winnej niewłaściwego

doręczenia (operatora) albo osoby nieuprawnionej do odebrania świadczenia. Jeżeli więc świadczenie było wypłacone należnie (tzn. nie zachodziły przyczyny ustania prawa ani prawo nie zostało zawieszono), ale odebrała je inna osoba niż uprawniony, to między organem rentowym i tą osobą nie powstaje żadna relacja prawna. Artykuł 138 ust. 3 ustawy ma zatem w swojej ratio legis umożliwić administracyjne ściągnięcie kwot świadczeń pobranych przez osobę nieuprawnioną, jednak tylko wtedy, kiedy świadczenie było nienależnie wypłacone w rozumieniu art. 138 ust. 2 ustawy. Nie zezwala natomiast na dochodzenie w tym trybie roszczeń od osoby, która w sposób nieuprawniony pobrała świadczenie adresowane do innej osoby, albowiem wówczas mogą znaleźć zastosowanie jedynie przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu.

W świetle powyższego konieczne jest zatem rozróżnienie świadczenia nienależnie pobranego od świadczenia nienależnego. Każde świadczenie nienależnie pobrane jest nienależne, jednak nie działa tu reguła odwrotna. Sąd Najwyższy w wyroku z 4 listopada 2014 roku, sygn. akt I UK 107/14, wskazał, że w przepisach prawa cywilnego pojęcie nienależnego świadczenia jest zobiektywizowane (art. 410 § 2 Kodeksu cywilnego, dalej jako: k.c.), natomiast elementy odnoszące się do stanu świadomości (woli) wzbogaconego są uregulowane odrębnie (art. 409 k.c.), a więc nie są objęte definicją tego pojęcia. Natomiast w przepisach prawa ubezpieczeniowego następuje połączenie tych elementów w samej definicji „świadczenia nienależnie pobranego”. Innymi słowy - w prawie ubezpieczeń społecznych „świadczenie nienależnie pobrane” to nie tylko „świadczenie nienależne” (obiektywnie, np. wypłacane bez podstawy prawnej), ale także „nienależnie pobrane”, a więc pobrane przez osobę, której można przypisać określone cechy dotyczące stanu świadomości (woli) lub określone działania (zaniechania) (zob. także wyrok SA w Gdańsku z 21 marca 2017 r., III AUa 1703/16). Zwrotu świadczeń nienależnych, niebędących świadczeniami nienależnie pobranymi, organ rentowy może dochodzić na zasadach ogólnych (tak: uchwała Sądu Najwyższego z 21 maja 1984 r., III UZP 20/84; wyrok SN z 26 czerwca 1985 r., II URN 98/85).

Twierdząc, że Z. S. (1) nienależnie pobrała ostatnią emeryturę W. S. (1), organ rentowy odwoływał się do przepisu art. 101 pkt 2 ustawy emerytalnej, zgodnie z którym prawo do świadczeń ustaje ze śmiercią osoby uprawnionej. Przemilczał jednak istnienie przepisu art. 136a ust. 2 tejże ustawy, stanowiącego, iż „w razie śmierci emeryta lub rencisty wstrzymanie wypłaty świadczenia następuje od miesiąca przypadającego po miesiącu, w którym zmarł emeryt lub rencista”. Z normy tej wynika bowiem, że o ile prawo do samego świadczenia ustaje, o tyle – mimo śmierci uprawnionego – organ jest zobowiązany do wypłaty świadczenia za miesiąc, w którym uprawniony zmarł. Przepis ten w szczególności nie różnicuje uprawnień ubezpieczonych zależnie od daty ich śmierci i ustalonej daty wypłaty ich świadczeń. Jak bowiem nietrudno zauważyć, w razie śmierci, osoby mające ustalony termin świadczenia na np. 25. dzień każdego miesiąca, byłyby w zupełnie innej sytuacji niż osoby, którym termin ten ustalono na 1. dzień każdego miesiąca. Gdyby obie bowiem zmarły 20. dnia danego miesiąca, pierwsza z nich – gdyby trzymać się wykładni ZUS – nie otrzymałaby należnego jej świadczenia za ów miesiąc, zaś druga tak. Biorąc pod uwagę fakt, że osoba uprawniona nie ma wpływu ani na datę swojej śmierci (pomijając wypadki śmierci samobójczej), ani na ustalenie daty wypłaty świadczenia (chyba że zna w tym zakresie wewnętrzne zasady przyjęte przez ZUS), wykładnia taka byłaby niewątpliwie niesprawiedliwa i naruszałaby zasadę równego traktowania ubezpieczonych wyrażoną w przepisie art. 2a ustawy z 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (tj. Dz.U. z 2021 r., poz. 423 z późn. zm.). Przepis art. 136a ustawy emerytalnej należy zatem wyklądać tak, iż wprowadza on zasadę, że emerytura lub renta za cały miesiąc, w którym ubezpieczony zmarł, jest świadczeniem należnym i powinno ono zostać wypłacone na zasadach ogólnych, a wstrzymanie wypłaty świadczenia może nastąpić dopiero od kolejnego miesiąca. Powyższy pogląd znajduje także potwierdzenie w orzecznictwie; w tym zakresie dla przykładu można wskazać na wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 15 maja 2013 r., wydany w sprawie o sygn. akt II AUa 1707/12, w którym wskazano, że „jedynie świadczenia wypłacone przez organ rentowy za miesiące przypadające po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy, mają charakter wypłaconych nienależnie”. Należy zarazem podkreślić, że brak jest podstaw, by twierdzić, iż ustawodawca, wprowadzając tę szczególną regulację, nie zdawał sobie sprawy z istnienia przedstawionych wyżej niuansów, związanych z różnymi datami wypłaty świadczeń w kontekście daty zgonu świadczeniobiorcy. Niewątpliwie także zdawał sobie sprawę, że w niektórych wypadkach do wypłaty świadczenia dojdzie dopiero po śmierci świadczeniobiorcy, a mimo to nie zdecydował się na wprowadzenie w tym przypadku żadnych szczególnych rozwiązań. Powyższego działania nie sposób interpretować inaczej niż w kategoriach

zgody ustawodawcy na wypłatę świadczeń mimo śmierci świadczeniobiorcy, o ile wypłata dotyczy miesiąca, w którym świadczeniobiorca zmarł, nawet jeśli wypłata miałaby trafić do rąk innej osoby, związanej ze zmarłym. Co za tym idzie, emerytura za miesiąc, w którym nastąpiła śmierć ubezpieczonego jest świadczeniem należnym (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 2 lutego 2017 r., III AUa 11/16).

Odnosząc powyższe do realiów niniejszej sprawy, należało zatem uznać, że wobec śmierci W. S. (1) w dniu 9 października 2021 roku, wstrzymanie przez organ rentowy wypłaty należnej jej emerytury mogło nastąpić dopiero od 1 listopada 2021 roku, bez względu na ustaloną wcześniej datę wypłaty świadczenia. Oznacza to, że organ rentowy miał obowiązek dokonania wypłaty świadczenia za październik 2021 roku, mimo że ustalony termin jego płatności przypadał już po śmierci W. S. (1). Świadczenie wypłacone za miesiąc, w którym nastąpiła śmierć W. S. (1), było zatem świadczeniem należnym.

W związku z powyższym w punkcie I. sentencji sąd uznał, iż Z. S. (1) nie pobrała nienależnie świadczenia z tytułu emerytury przysługującej W. S. (1) za październik 2021 roku, a co za tym idzie - nie jest zobowiązana do zwrotu Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w S. kwoty 1809,19 zł. W tym więc zakresie, na podstawie przepisu art. 477¹⁴ § 2 k.p.c., zmieniono zaskarżoną decyzję z 16 listopada 2021 r.

SSO Monika Miller-Młyńska